

Annona Nova XIII.

A Kerényi Károly Szakkollégium évkönyve

Pécsi Tudományegyetem Bölcsész- és Társadalomtudományi Kar

Kerényi Károly Szakkollégium

Pécs, 2022

Szakmai lektorok:
Barabás Gábor, Bene Adrián, Csöngé Tamás,
Nagy Árpád Miklós, Sediánszky Nóra

A kiadvány a *Nemzeti Tehetség Program* támogatásával jött létre
NTP-SZKOLL – 21-0014

Kiadó: Kerényi Károly Szakkollégium
Felelős kiadó: Kovács István

Szerkesztők: Ónya Balázs, Fenyő Dániel

Olvasószerkesztők: Csabay István, Daradics Boglárka,
Lukács Laura Klára, Litkey Csongor

ISSN 2061-4926

© A szerzők, 2022
© A szerkesztők, 2022

Minden jog fenntartva.

Tartalomjegyzék

CSÖNGE TAMÁS	
Előszó	7
BORDÁS BERTALAN	
Holt ezredes és Viktória királynő leveleinek nyomában – egy nemzetközi nyomozás esélyei 1873-ban	15
CSABAY ISTVÁN	
Cesare Beccaria az utilitarizmus és a társadalmi szerződés metszéspontjában	29
DARADICS BOGLÁRKA	
Szociológiai szempontok vizsgálata Lukács György drámaelméleti szövegeiben	53
FENYŐ DÁNIEL	
Önértelmezés és ítélet – Esterházy Péter és a <i>Magyar Műhely</i> kapcsolata	67
LUKÁCS LAURA KLÁRA	
Virtuális narráció a Tintin-képregényekben	93
ÓNYA BALÁZS	
Lépések az igazság egy pluralista korrespondenciaelmélete felé	109

ROTTLER LILI	
A nemi erőszak popkulturális reprezentációja. Az <i>Ígéretes fiatal nő</i> (2020) a szexuális trauma tükrében	131
RUPPERT FANNI	
„Orphikus-bakchikus” lemez elemzése Hipponionból	149
TILLMANN VIRÁG	
A virtusok variabilitása és értelmezési szintjei Pietro Aretino kurtizán-dialógusában	165
VLASICS BÁLINT	
Egy magyar rabszolgalány sorsa. Adalékok Himfi Margit történetéhez	181
Rezümék	199
A Kerényi Károly Szakkollégium tagjai a 2021/2022-es tanévben	209
A Kerényi Károly Szakkollégium mentorai a 2021/2022-es tanévben	210

Egy magyar rabszolgalány sorsa

Adalékok Himfi Margit történetéhez

Himfi Margit, Himfi Benedek bolgár bán leányának neve nem véletlen maradt fenn a magyar történetírásban, ugyanis az ő példája megfelelő módon szemlélteti az oszmán harcok természetét és a rabszolgaságban elhurcolt nők keserű sorsát. Ő az első ismert magyar nemesi származású személy, akit az oszmánok fogságba vetve elhurcoltak a Magyar Királyság területéről, és csak hosszas rabság után térhetett vissza otthonába.¹ Ahogyan azt látni fogjuk, történe-

¹ E. Kovács Péter, „Magyarország »törökképe« a 15. század elején”, *Hadtörténelmi Közlemények* 122, 1. sz. (2009): 111–126, 113. Himfi Margit nem az első magyar lány, aki rabszolgaságba került, sem pedig az első magyar rabszolgalány Kréta szigetén. A feljegyzések szerint az első magyar rabszolgáról Kaffa városában értesülhetünk 1289-ből. Bizonyos Théodore de Kalamit rabszolga-kereskedő eladott egy közel 30 éves magyar rabszolgát, akinek azonban a nevét nem ismerjük, csak annyit tudunk róla, hogy keresztény volt. Az első Krétára kerülő magyar rabszolgalányról azt tudjuk, hogy Annának hívták és ekkor mindössze csupán nyolcéves volt. E. Kovács Péter, „Egy magyar rabszolganő Krétán a 15. században,” in szerk. NEUMANN Tibor és RÁCZ György, *Honorius causa. Tanulmányok Engel Pál tiszteletére. Társadalom- és művelődéstörténeti tanulmányok* 40. *Analecta Mediaevalia* III, 105–124, (Budapest – Piliscsaba: MTA Történettudományi Intézete – Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsészettudományi Kara, 2009), 111. Érdemes még kiemelni Kállói Lökös fia Miklós esetét is, akit feltehetőleg 1389 és 1393 között került oszmán fogságba, s csak annyit tudunk róla, hogy fivére váltotta ki a rabságból. KRANZIERITZ Károly, „Korai Oszmán rablótámadások”, in szerk. KINCSES Katalin Mária, *Hadi és más nevezetes történetek: Tanulmányok Veszprémy László tiszteletére*, 298–306, (Budapest: HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum, 2018), 303.

te nem maradt ismeretlen a kortársak számára, a magyar nemesi családok az ő példája alapján szembesülhettek először azzal, hogy a törökellenes harcok és a rablóportyák által örökre elveszíthetik szeretteiket, rokonaikat, családtagjaikat.²

Himfi Margit sorsáról részletes tanulmányt közlő E. Kovács Péter kiemeli, hogy a kutatásnak vannak bizonyos korlátai, mivel a meglévő források hiányában semmit sem tudunk Margit előzetes fogvatartóiról, sem pedig arról, hogy mikor és milyen útvonalon érkezett Krétára.³ Ezek fényében írásomban a szakirodalmak áttekintését szolgáló induktív és deduktív módszerek alapján kívánom megvizsgálni Himfi Margit elrablásának körülményeit, fogságának következményeit, valamint Margit szerepét a Himfi családon belül. Dolgozatom befejezéséül nőtörténeti szempontból kívánok választ keresni arra, hogy szabadulását követően miért is zárkózott el Margit elől a rokonság a kapcsolatfelvételt illetően.

A Himfi familia és Margit fogságba kerülése

A Himfi család szerencséjét kétségtelenül Himfi Benedek, Himfi Margit édesapja alapozta meg, aki Nagy Lajos udvari lovagjaként kezdte pályafutását, majd később több megye ispáni tisztjét is elnyerte.⁴ A 14. század legnevesebb bárói közé emelkedett, amikor az uralkodó által meghódított bolgár területek báni méltóságát

² CSUKOVITS Enikő, „Csodás szabadulások a török rabságból”, *Aetas* 20, 4. sz. (2005): 78–90, 80.

³ E. KOVÁCS, „Egy magyar rabszolganő Krétán a 15. században”, 115.

⁴ 1344-ben királyi vadász volt, később somlói várnagy, majd komáromi, pilisi ispán és visegrádi várnagy. Többek között Szatmár, Máramaros, Ugocea, Pózsony, Keve és Krassó vármegyék ispáni tisztségét is betöltötte. Himfi Benedek tisztségeire és teljes karrierjére lásd: ENGEL Pál, „Himfi Benedek”, in szerk. KRISTÓ Gyula, *Korai magyar történeti lexikon (9–14. sz.)*, 263, (Budapest: Akadémiai Kiadó, 1994); ENGEL Pál, „Magyarország világi arhontológiája, 1301–1457”, in ENGEL Pál, *Magyar középkori adattár*, (Budapest: Arcanum – MTA Történettudományi Intézet, 2001), CD-ROM.

töltötte be (1366–1369).⁵ Tisztségei révén nagy mértékben gyarapodtak birtokai is, amelyeknek jelentős része az ország közepén helyezkedett el, másik része viszont éppen a későbbi oszmán betörések által fenyegetett Temes vármegyében volt, mivel az 1370-es években a megye ispánjaként tevékenykedett. Nem is lehet véletlen, hogy Margitot a Temes megyei Egerszeg⁶ faluból rabolták el az oszmán portyázók.⁷

Himfi Benedek és felesége, Lőrentei Essegvári Dorottya⁸ gyermekeiről csak feltételezéseink lehetnek, Engel Pál *Genealógia* című művében egyetlen fiút jelöl a házaspár gyermekeként, mégpedig Himfi Miklós udvari lovagot.⁹ Sem más gyermeket, sem pedig Margitot nem jelöli a rokonsági táblán, holott adatunk van arról, hogy Himfi Margitnak volt egy lánytestvére, Anna, akiről Benedek

⁵ CSUKOVITS, „Csodás szabadulások a török rabságból”, 80.; E. KOVÁCS, „Magyarország »törökképe« a 15. század elején”, 113.

⁶ A települést 1369-től számították Temes vármegyéhez, az oklevelekben Egerzeg, Egurzeg, Egerzyg, vagy Egerzegh néven fordul elő. Később Jerszeg, vagy Érszeg néven említik. Ma Ersig néven található Romániában. MILLEKER Bódog, „Délmagyarország középkori földrajza: Krassó vármegye I.”, *Történelmi és Régészeti Értesítő* 29, 1–2. sz. (1913): 5–112, 83.

⁷ CSUKOVITS, „Csodás szabadulások a török rabságból”, 80.; ENGEL Pál, „A török–magyar háborúk első évei (1389–1392)”, *Hadtörténelmi Közlemények* 111, 3. sz. (1988): 561–577, 567.; E. KOVÁCS, „Egy magyar rabszolganő Krétán a 15. században”, 106.; PETROVICS, István: „From Slavery to Freedom: the Fate of Margaret Himfi”. *Transylvanian Review* 26, 1. sz. (2017): 105–118, 107.

⁸ A történetírásban nagy bonyodalmat keltett, hogy Himfi Benedek bán feleségének, későbbi özvegyének két keresztneve ismeretes a korabeli oklevelekből, hol Dorottyaként, hol Margitként utalnak rá. Ezt a bonyodalmat oldja fel Horváth Richárd írása, aki megállapította, hogy Dorottyát csak a férje halála után kezdik el Margitnak nevezni. A veszprémi Szent Katalin kolostorba vonulásakor vette fel szerzetesi névként a Margit keresztnevet, ezáltal tisztelve a kolostorban szolgált Szent Margit előtt. HORVÁTH Richárd, „Bigámista volt-e Himfi Benedek bolgár bán? Adalékok a Döbrentei Himfiek családi történetéhez”, *Turul* 83, 4. sz. (2010): 116–118.

⁹ ENGEL Pál, „Középkori magyar genealógia”, Him rokonság 2. tábla: Himfi, in ENGEL Pál, *Magyar középkori adattár...*, CD-ROM. (Továbbiakban: *Genealógia*)

meg is emlékezett végrendeletében mint özvegyről.¹⁰ Nem tudjuk, hogy Engel miért nem jelölte Margitot Himfi Benedek gyermekei között, miközben Engel Pál hosszabb terjedelemben kívánt foglalozni Himfi Margit sorsával és történetével.¹¹

Itt érdemes kitérni Himfi Margit elrablásának körülményeire, ugyanis sem erről, sem pedig Margit Krétára érkezéséről nincsenek konkrét adataink. Elrablásának idejét Kumorovitz L. Bernát Nagy Lajos király 1375-ös havasalföldi hadjáratához kötötte, amikor is – véleménye szerint – a magyarok első ízben ütköztek meg az oszmánokkal.¹² Ezt a meglátását arra alapozta, hogy az ezt követő évben, 1376-ban Himfi Benedek Lackfi István erdélyi vajdával együtt szentföldi zarándoklatot tett. Ez utóbbi valóban hiteles adat, ténylegesen megtörtént,¹³ Kumorovitz pedig úgy sejtette, hogy ennek a zarándokútnak valójában Himfi Margit felkutatása volt a fő célja, amelynek érdekében Benedek még a ciprusi johannitákat is bevon-ta.¹⁴ Engel Pál azonban helyesen mutat rá arra a tényezőre, hogy ha eltekintünk attól a pontatlanságtól, miszerint nem 1375-ben került sor az oszmánokkal való első harcra – hanem csak jóval később, az 1390-es évek legelején¹⁵ –, akkor is fontos számításba vennünk azt, hogy ebben az esetben közel 30 évet töltött volna el Margit rabszolgaként. Ebben az esetben nehéz volna a rokonaival egy emberöltővel később bármilyen összeköttetést is találni, ugyanis Margit sorsának alakulásáról tudjuk, hogy a fogságból szabadulva Budán telepedett le, két rabszolgaságban született kislányával.¹⁶

¹⁰ KUMOROVITZ L. Bernát, „I. Lajos királyunk 1375. évi havasalföldi hadjárata (és »török«) háborúja”, *Századok* 117, 1. sz. (1983): 919–982, 942.

¹¹ E. KOVÁCS, „Egy magyar rabszolganő Krétán a 15. században”, 108.

¹² KUMOROVITZ, „I. Lajos királyunk...”, 919–982.

¹³ E. KOVÁCS, „Egy magyar rabszolganő Krétán a 15. században”, 106.

¹⁴ KUMOROVITZ: „I. Lajos királyunk...”, 946.; E. KOVÁCS, „Egy magyar rabszolganő Krétán a 15. században”, 106.

¹⁵ ENGEL, „A török-magyar háborúk első évei”, 567.; E. KOVÁCS Péter, „Egy magyar rabszolganő Krétán a 15. században”, 108.

¹⁶ KUMOROVITZ, „I. Lajos királyunk...”, 944.; E. KOVÁCS, „Egy magyar rabszolganő Krétán a 15. században”, 106.

Miért is datálható Himfi Margit elrablása az 1390-es évekre? A 14. század során a Balkánt elfoglaló Oszmán Birodalom elsődleges célja a területgyarapítás volt, és a meghódítandó terület lakosságának megfélemlítése, valamint a zsákmányszerzés sorozatos portyák révén.¹⁷ Az 1389-es első rigómezei ütközet jelentős mértékben megváltoztatta az erőviszonyokat a Balkán népei és az Oszmán Birodalom között. A szerb területek bekebelezését követően ugyanis a Magyar Királyság és a terjeszkedő birodalom között közvetlen határszakasz jött létre, amely következtében állandósultak az oszmán támadások és zsákmányszerző portyák a déli területeken.¹⁸ 1390-et követően minden évben történtek kölcsönös támadások mindkét fél részéről, amelyeknek ütközőpontjai a szerémségi területeken, a Temesközben, vagy az Al-Duna területén történtek.¹⁹ Ezekben az években a délvidéki lakosság mindennapjai részévé váltak a harcok, rablások és az oszmán portyák – a Magyar Királyság a tatárjárás óta nem szembesült azzal, hogy az oszmánokhoz hasonló méretes haderő törjön be az ország területére.²⁰ Az eseménytörténet²¹ tárgyalása szétfeszítené a

¹⁷ E. KOVÁCS, „Magyarország »törökképe« a 15. század elején”, 115.; KRANZIERITZ, „Korai Oszmán rablótámadások”, 299.

¹⁸ KRANZIERITZ Károly, „Zsigmond király boszniai hadjáratai (1404–1408): A déli védőállamok utolsó tagjáért vívott harcok”, in szerk. PÓSÁN László és VESZPRÉMY László, *Elfeledett háborúk: Középkori csaták és várostromok (6–16. század)*, 263–293, (Budapest: Zrínyi Kiadó, 2016), 264.; ENGEL Pál, *Beilleszkedés Európába a kezdetektől 1440-ig. Magyarok Európában I*, (Budapest: Háttér Lap-és Könyvkiadó, 1990), 320.; ENGEL, „A török–magyar háborúk első évei”, 571.

¹⁹ CSUKOVITS, „Csodás szabadulások a török rabságból”, 79.

²⁰ E. KOVÁCS, „Magyarország »törökképe« a 15. század elején”, 115.

²¹ Lásd: ENGEL, „A török–magyar háborúk első évei (1389–1392)”, 561–577.; ENGEL, „Magyarország és a török veszély Zsigmond korában (1387–1437)”, *Századok* 128, 1. sz. (1994): 273–287.; SZAKÁLY Ferenc, „A török–magyar küzdelem szakaszai a mohácsi csata előtt (1365–1526)”, in szerk. RÚZSÁS Lajos és SZAKÁLY Ferenc, *Mohács: Tanulmányok a mohácsi csata 450. évfordulója alkalmából*, 11–57, (Budapest: Akadémiai Kiadó, 1986); RÁZSÓ Gyula, „A Zsigmond kori Magyarország és a török veszély (1393–1437)”, *Hadtörténelmi Közlemények* 20, 3. sz. (1973): 403–444.

dolgozat kereteit, azonban azt megállapíthatjuk, mind a magyar, mind pedig az oszmán támadások számára nagy fordulópontot jelentett 1396, amikor sor került Európa első kereszteshadjáratára az oszmánok ellen, amely az oszmánoknak győzelmet érő nikápolyi csatával végződött. Nikápoly azért is különösen érdekes lehet témánk szempontjából, mivel a magyarok többsége ekkor szembeül először a tényleges oszmán fogsággal.²² Kranzieritz Károly az Engel által meghatározott időintervallumot (1391–1392) szűkösen találja, éppen ezért ő az 1390-es évek második felére teszi Himfi Margit elrablását.²³ Kranzieritz megállapítja, hogy 1396 után is jelentős hadikészültség állt fenn a déli határszakaszon,²⁴

²² Ezt jól szemléltetik az adatok. A fogságba esett magyar főurak közül kiemelkedik Jolsvai Leusták nádor, aki számára az oszmánok olyan magas váltságdíjat rendeltek el, hogy rokonai nem tudták összegyűjteni a kiváltására szánt pénzt, végül török fogságban halt meg. PÁLOSFALVI Tamás, *Nikápolytól Mohácsig 1396–1526*, Nagy csaták, (Budapest: Zrínyi Kiadó, 2005) 41, 56.; BÁNLAKY József, *A magyar nemzet hadtörténelme*, (Budapest: Arcanum, 2001 [1928]) Hozzáférés: 2022.03.27. <http://mek.oszk.hu/09400/09477/html/index.html>; KRANZIERITZ Károly, „A nikápolyi csata magyar résztvevői”, *Hadtörténelmi Közlemények* 128, 1. sz. (2015): 162–183, 168.; CSUKOVITS, „Csodás szabaddulások a török rabságból”, 79. Ezenkívül ismert még, hogy a csata után esett fogságba a burgundi trónörökös, akit apja csak velencei kölcsönök révén tudott kiszabadítani, illetve ekkor került az oszmánok fogságába Hans Schiltberger, aki visszaemlékezésével megalapozta a korszak rabszolga-itineráriumait, ugyanis az ő szempontjait vették alapul a későbbi utazók, kereskedők, vagy éppen diplomaták a beszámolóikban. TARDY Lajos, *Rabok, követek, kalmárok az Oszmán Birodalomból*, (Budapest: Gondolat Kiadó, 1977), 8.; ENGEL, „Magyarország és a török veszély...”, 276.; VESZPRÉMY László, „A nikápolyi hadjárat és értékelése”, *Iskolakultúra* 7, 3. sz. (1997): 48–59, 57.; SCHNERB, BERTRAND, „A francia–burgundi kontingens részvétele a nikápolyi hadjáratban”, *Hadtörténelmi Közlemények* 111, 3. sz. (1998): 583–592, 588.

²³ KRANZIERITZ, „Korai Oszmán rablótámadások”, 302–303.

²⁴ KRANZIERITZ, „Változások a Délvidéken Nikápoly után: Az 1397. és 1398. év katonai eseményei”, in szerk. PÉTERFI Bence, VADAS András, MIKÓ Gábor és JAKAB Péter, *Micea Mediaevales II. Fiatal történészek dolgozatai a középkori Magyarországról és Európáról*, 97–108, (Budapest: ELTE BTK Történelemtudományok Doktori Iskola, 2012), 104.

ugyanakkor én ezt az időpontot több okból is túl későinek tartom Himfi Margit elrablását illetően.²⁵

Himfi Margit valószínűleg az 1390-es évek első felének hadjáratai, portyái során esett fogságba.²⁶ Ekkor azonban Himfi Benedek, egykori bolgár bán már nem élt, 1380 novemberében elhalálozott.²⁷ Az adat tisztázása jó kiindulási alapot teremthet számunkra ahhoz, hogy meghatározzuk Himfi Margit korát a fogságba kerülése idejekor. Ha az 1391/92-es hadjáratok valamelyikét tekintjük kiindulópontnak, akkor ebben az esetben Margitnak minimum 11 évesnek kellett lennie. Ezt támaszthatná alá, hogy Benedek végrendeletében nincs megemlítve, mert még túl fiatal volt ahhoz, hogy bármit is örököljön jog szerint. Margit maximum 20–25 éves lehetett, mivel egy, a családon belül létrejött birtokviszály következtében Farkasfalva és Miklósfalva települését kapta meg 15 jobbággal együtt, s az erről tudósító, 1389-ben keletkezett oklevélben hajadonként(!) említik meg.²⁸ Szintén ugyanebben az évben egyik rokona, Himfi Pál halála következtében három malmot kapott a Pogánics vize mentén.²⁹ Mindezek figyelembevételével mindenképpen az 1390-es évek első felére tehetjük a Himfi lány elrablását. Ezen adatok informálhatnak bennünket Himfi Margit betöltött helyzetéről a familián belül is, ugyanis a középkorban az általános tendencia alapján a lányok csak fiútestvér hiányában

²⁵ Több olyan támadás is érte a déli területeket, amik forráshiányban rekonstruálhatatlanok. Másrészt az 1395-ös és az 1396-os évben is érte támadás a Temesközt – Marcali Miklós temesi ispánként ezekben az években folyamatosan a területen harcolt. Harmadrész pedig Margit két kislánya miatt nem kell feltétlenül hosszú időre gondolnunk, hiszen három év alatt is meg tudott születni a két gyermek. KRANZIERITZ, „Korai Oszmán rablótámadások”, 302–304.

²⁶ ENGEL, „A török–magyar háborúk első éve”, 567.; E. KOVÁCS, „Egy magyar rabszolganő Krétán a 15. században”, 108.

²⁷ HOLUB József, „Himfi Benedek halálának éve”, *Turul* 37, (1924): 37–38.

²⁸ MILLEKER, „Délmagyarország középkori földrajza”, 83.

²⁹ Uo., 86.

örökölhettek.³⁰ Mivel egy fűtestvére mindenképpen kellett, hogy legyen (Himfi Miklós udvari lovag), ezért itt valószínűsíthetőbb, hogy Margit inkább a háborúban álló rokonok közötti közvetítőként jelenik meg, amely bevett szokás volt a nőrokonok esetében.³¹

E. Kovács szerint nem feltétlen kell, hogy egy konkrét hadjáratához kössük Margit elrablását. Bár kétségtelenül sok hadjárat, fegyveres konfliktus érintette ekkor a délvidéki területeket, az sem elhanyagolható körülmény, hogy az országba betörő oszmán martalóccsapat bármelyik támadás alkalmával elrabolhatta Himfi Margitot, mivel a rabszolgák háború nélkül is folyamatosan áramoltak a birodalomba.³² Az 1390-es évek első felében számtalan lehetőség adódott Himfi Margit fogságba kerülésére. A következőkben Himfi Margit helyzetének megértéséhez tekintjük át a rabszolgaként töltött éveinek legfőbb helyszínét, illetve Giorgio Darvasio életét, aki Margit azon rabszolgatartója és egyben felszabadítója volt, akiről a legtöbb ismerettel rendelkezünk.

³⁰ HARKSEN, Sibylle, *A nő a középkorban*, (Budapest: Corvina Kiadó, 1976), 11. Magyar viszonylatban fontos szót ejteni a leánynegyedről is, ami a lányok részét képezte az apai örökségben a fiú utódok mellett. Az ősi birtokokból csak negyedrészt, szerzett birtok esetén azonban a fiúkkal egyenlő arányban örököltek. A lányok számától függetlenül egyenlő mértékben illette meg őket az örökség. ZSOLDOS Attila, „Leánynegyed”, in szerk. KRISTÓ, *Korai magyar történeti lexikon...*, 400.

³¹ Mindezt a nők csak a férfiakkal megegyező tulajdoni és végrendekezési jogaik révén gyakorolhatták. SZENDE Katalin, „A város másik fele: A nők szerepe a magánéletben, a munkában és a közösségi szférában a késő középkori Sopronban és Pozsonyban”, in szerk. KLANICZAY Gábor és NAGY Balázs, *A középkor szeretete: Történeti tanulmányok Sz. Jónás Ilona tiszteletére*, 301–311, (Budapest: ELTE BTK Közép- és Koraújkori Egyetemes Történeti Tanszék, 1999), 302.

³² E. KOVÁCS, „Magyarország »törökképe« a 15. század elején”, 112.; FODOR Pál, „A szimurg és a sárkány: az Oszmán Birodalom és Magyarország (1390–1550)”, in FODOR Pál, *Szülejmán szultántól Jókai Mórig: Tanulmányok az oszmán-török hatalom szerkezetéről és a magyar-török érintkezésekről*, 297–329, (Budapest: MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet, 2014), 302.

Kréta szigete és Giorgio Darvasio

Kréta ebben az időszakban Velence területéhez tartozott. Velence a 13. század elején, a negyedik keresztes hadjárat (1202–1204) során szerezte meg a sziget fennhatóságát az ekkor átmenetileg megszűnt Bizánci Birodalomtól. A sziget jelentőségét jól mutatja, hogy 24–34 nap távolságban fekszik Velencétől, ezért kiemelendő a stratégiai fontossága.³³ Fontos szerepet töltött be a szentföldi zarándoklatok során is, emellett igazi kereskedelmi csomópontnak számított a térségben. A krétai társadalomban jelentős életmódbeli különbség élt a *feudatik* és a *burgenses* között, ugyanis míg az előbbieket azon személyek csoportját tették ki, akik hosszabb ideje éltek a szigeten, ezáltal igazi krétainak tartották őket, addig az utóbbi elnevezés azon velenceieket jelölte, akik kizárólag dolgozni, kereskedni jöttek a szigetre. A terület jelentős bevételi forrását a rabszolgakereskedelemtette ki, a sziget ugyanis a velencei emberkereskedelemt legfontosabb piacának számított már a 14. század óta.³⁴ A rabszolgatartás, vagy rabszolgavétel mindennapos volt a krétai polgárok számára, ezt mutatja egyebek mellett, hogy szinte minden jelentős végrendeletben tesznek róluk említést. Legtöbbjüket dajkaként, vagy éppen ágyasként alkalmazták, de gyakran volt példa arra, hogy szolgásguk leteltét követően felszabadították őket, vagy éppen egy-egy gazda anyagilag támogatta a házasságukat.³⁵

Giorgio Darvasio, Himfi Margit krétai rabszolgatartójának életéről kevés forrással rendelkezünk. Annyit tudunk róla, hogy velencei polgár volt, aki a szigeten lakott, feltételezhetően ott is születhetett. Apja, Marco Darvasio szintén velencei polgárként érkezhett Krétára, ahol aztán kereskedőként valamilyen vállalkozásba kezdett, amiből meggazdagodott. Sajnos sem az apa, sem

³³ E. Kovács, „Egy magyar rabszolganő Krétán a 15. században”, 110.

³⁴ Uo., 111.

³⁵ Uo., 110–113.

a fia esetében nem tudjuk pontosan, hogy mivel foglalkoztak, ugyanakkor Kréta helyzete alapján két opcióra következtethetünk: árukereskedelemből, vagy rabszolgatartásból éltek.³⁶ Feltételezhetjük, hogy Marco jelentős vagyont hagyott fiára, amely alapján E. Kovács Péter azt a lehetőséget sem zárja ki, hogy Giorgio nem tett mást egész életében, minthogy felélte atya örökségét.³⁷

Girogio Darvasio végrendeletét 1413. február 20-án jegyezték le Velencében, ahol már ágyban fekvő betegként, olaszul mondta el végakarátát.³⁸ Nincs adatunk arról, hogy valaha is megházasodott volna, így feltételezhetően a rabszolgáit ténylegesen ágyasként használta. Erre utal, hogy végrendeletében vagyonát rabszolgái között osztotta fel.³⁹ A maradék vagyonából az egyházat támogatta, őket kérte meg, hogy méltó módon temessék el. Bizonyos összeget szánt a *Santa Barbara de Candia* templom renoválására, illetve külön kérte, hogy temetése után minden héten két misét is mondjanak a lelki üdvéért, a templomnak ajándékozott kegytárnyak használatával.⁴⁰ A végrendeletének ezen passzusai talán azt

³⁶ Uo., 114. A kereskedés eléggé valószínű opciónak tűnik, hiszen Darvasióék a sziget fővárosában, Candiában laktak, ami a legfontosabb kikötőnek számított.

³⁷ Uo., 114. Marco Darvasio felesége, azaz Giorgio anyja még élt fia elhalálózásakor, ugyanis tudjuk róla, hogy 1416-ban végrendelkezett. Arról, hogy milyen volt a kapcsolata fiával, Giorgo Darvasióval, nem rendelkezünk semmilyen adattal. Főként, hogy nem rendelkezünk adatokkal arra vonatkozólag, hogy Darvasio mivel is foglalkozott életében, csak azt tudjuk róla, hogy rendkívül gazdag volt.

³⁸ Uo., 113.

³⁹ Ez a tette is jól szemlélteti, hogy nem volt házastársi viszonyban. Felszabadított tatár rabszolgájára, Mariára 10 aranydukátot, illetve kelméket hagyott. Marizára szintén kelméket, emellett 20 aranydukátot, amit gyerekei felnevelésére tud költeni. Ezek alapján sejthetjük, hogy nem Margit volt az egyetlen rabszolganő, akitől gyermeke született. Nicola nevű rabszolganőjére 50 aranydukátot hagyott az élete elindításához, negyedik rabszolganőjére, Caterinucciára pedig 100 aranydukátot hagyott, de itt az volt a kitétel, hogy csak akkor kapja meg, ha tisztességesen férjhez megy, vagy ha belép az apácarendbe, mivel ő még nem töltötte be a 14. életévét. Uo., 114.

⁴⁰ Uo.

bizonyítják, hogy élete hátralevő részében felhagyott pazarló életmódjával, és bűneit megbánva a vallásba menekült.

Sajnos nincsenek pontos adataink arra vonatkozóan, hogy Margit mikor és hogyan került Kréta szigetére – voltaképpen az egész rabszolgaságának egyedül a Darvasióval töltött idejét ismerjük a későbbi oklevelekből. Mivel sehol sem maradt nyoma annak, hogy milyen útvonalakon, milyen városokat érintve érkezett Margit Krétára, ezért Darvasióhoz kerülése előtti rabszolgasorsa beazonosíthatatlan. A Balkán minden jelentős településén virágzott a rabszolga-kereskedelem.⁴¹ Kréta ekkor egy igazi csomópont volt a rabszolgák adás-vétele számára, ezért E. Kovács Péter véleménye szerint, noha a sziget egyik rabszolgapiacán vehette meg Darvasio Margitot, valószínű, hogy nem közvetlenül az oszmánoktól, hanem egy másik velencei polgártól vásárolta.⁴² Elképzelhető, hogy Margitot egymás után több rabszolgakereskedő is birtokolta. Mindazonáltal a 15. század legelején Margitnak már Krétán kellett lennie, hiszen a felszabadulásáról ismert 1405-ös oklevél két lányáról kiemeli, hogy már nem csecsemők.⁴³ Ismert a két gyermek neve is: *Marieta* és *Iacoba*. Feltételezhetően nagyjából azonos korban lehettek, s Darvasio későbbi leveleiből kitűnik, hogy őszinte, tiszta szeretettel, szerelemmel viseltetett Margit iránt, hiszen végül ő maga engedte őket szabadon.

Himfi Margit szabadulása és hazaérkezése

1405. július 1-jén állítottak ki egy oklevelet Zsigmond magyar királynak címezve Darvasio ügyében, aláírás nélkül.⁴⁴ A levéből

⁴¹ TARDY, „*Rabok, követek, kalmárok az Oszmán Birodalomból*”, 67–68.

⁴² E. KOVÁCS, „Egy magyar rabszolganő Krétán a 15. században”, 115. Érdekeség, hogy Kumorovitz is úgy véli, Margit egy krétai rabszolgapiacon keltette fel Darvasio figyelmét. KUMOROVITZ, „I. Lajos királyunk...”, 967.

⁴³ E. KOVÁCS, „Egy magyar rabszolganő Krétán a 15. században”, 107.

⁴⁴ Az oklevélből az is kiderül, hogy Darvasio először csak az egyik kislányt kívánta elengedni Margittal együtt, ezért feltehetően a kisebb, fiatalabb Iaco-

kiderül, hogy az év folyamán Marcali Miklós, volt erdélyi vajda személyesen jött a szigetre, hogy kiszabadítsa Himfi Margitot a fogságból.⁴⁵ A levél alapján láthatjuk, hogy Darvasio végül beleegyezett abba, hogy Margit lányaival hazatérjen otthonába, ahonnan már több mint tíz éve elrabolták – azaz ebben az esetben egy magyar nemes lánya ingyen, váltságdíj nélkül kapta vissza a szabadságát.⁴⁶ A levélben az is szerepel, hogy Marcali valamilyen fontos ügyben, talán szintén egy szentföldi zarándoklat miatt van úton, ezért dolgait elintézve, csak a visszaút során tudná hazakísérni Margitékat, tehát nem azonnal. Éppen ezért Marcali a szóban forgó oklevéllel gondoskodott róla, hogy Margiték akár halála esetén is biztonságban visszatérhessenek a Magyar Királyságba.⁴⁷ Marcali az oklevél végén ígéretet tesz Darvasiónak, hogy ha ő vagy egyik embere szeretné őket meglátogatni majd a messi Magyarországon, annak nem lesz semmi akadálya – meglátásom szerint ez a passzus jól szemlélteti a felek békés viszonyát, illetőleg Darvasio érzéseit Margit irányába.

Feltételezhetjük, hogy Marcalit a Himfi család küldhette azzal a céllal, hogy felkutassa Margitot, azonban arról nincs tudomásunk, hogy utóbbi hogyan küldhetett magáról életjelet Kréta szigetéről a családjának. Mindenesetre az sem kizárható opció, hogy Marcali Zsigmond király diplomatájaként járt ekkor a szigeten, hiszen közvetlen adatunk van arról, hogy többször tevékenykedett királyi szolgálatban: 1411-ben azok között volt, akik királyi felhatalma-

bához szorosabb kapcsolat fűzte. Uo. 105. Feltételezhető ezek alapján, hogy Margitot előző tartói is elsősorban ágyasként használták, így kétséges lehet, hogy az idősebb leány, Marieta valóban Darvasio gyermeke volt-e, vagy sem.

⁴⁵ ZOLNAY László, *Kincses Magyarország: Középkori művelődésünk történetéből*, (Budapest: Magvető Könyvkiadó, 1977), 400.; E. KOVÁCS, „Egy magyar rabszolganő Krétán a 15. században”, 105.; CSUKOVITS, „Csodás szabadulások a török rabságból”, 80.; ENGEL, „A török–magyar háborúk első éve”, 567.; PETROVICS, „From Slavery to Freedom: the Fate of Margaret Himfi”, 108.

⁴⁶ ZOLNAY, *Kincses Magyarország...*, 400.

⁴⁷ E. KOVÁCS, „Egy magyar rabszolganő Krétán a 15. században”, 108.

zással a magyar-lengyel viszályokat próbálták megállítani, valamint a következő évben társaival együtt Aquileiában intézkedett Zsigmond érdekében. Ezek ismeretében azonban még mindig nem kaptunk választ arra a kérdésünkre, hogy miért pont Marcali az, aki a családot képviseli. Sok munkában Marcalira mint Himfi Margit távoli rokonára hivatkoznak,⁴⁸ ugyanakkor E. Kovács Péter kiemelte, hogy Engel *Genealógiája* szerint egyáltalán nem volt semmilyen rokoni kapcsolat a Himfiek és Marcali Miklós között.⁴⁹ Úgy vélem, itt érdemes lehet újra rámutatni, hogy a genealógiai táblában Himfi Margit nem is került feltüntetésre.

Tudomásunk van arról, hogy Darvasio Velencébe vitte át Margitét, hogy onnét egyszerűbben juthassanak el Magyarországra. Valószínű, hogy Darvasio ezután hagyott fel krétai életvitelével, és telepedett le végül Velencében, ahol aztán 1413-ban már súlyos betegen végrendelkezett.⁵⁰ A köztársaság városában Margitét átvette Dénes bán fia, Redeli János, aki Margit rokonaként van megemlítve egy, az ügyben kelt, dátum nélküli velencei oklevélben.⁵¹ Az említett személy a Darvasiótól az útiköltségekre kapott pénzt elvette, és megszökött, sorsára hagyva Margitot és két lányát

⁴⁸ CSUKOVITS, „Csodás szabadulások a török rabságból”, 80.; ENGEL, „A török–magyar háborúk első évei”, 567.; ZOLNAY, *Kincses Magyarország...*, 400. Ugyanakkor érdemesnek tartom kiemelni Petrovics István írását Himfi Margit történetében, aki Marcalit a Himfi család képviselőjeként nevezi meg. PETROVICS, „From Slavery to Freedom: the Fate of Margaret Himfi”, 108. Különösen érdekes Marcali viselkedése, ugyanis tudjuk, hogy miután Margit és leányai visszatértek Magyarországra, nem látogatta meg őket, azonban folyamatosan figyelemmel kísérte, vigyázta sorsukat. E. KOVÁCS, „Egy magyar rabszolganő Krétán a 15. században”, 108.

⁴⁹ ENGEL, *Genealógia*, Pécs nem. 2. tábla: Marcali.

⁵⁰ E. KOVÁCS, „Egy magyar rabszolganő Krétán a 15. században”, 113.

⁵¹ Az oklevél szövegét E. Kovács változatlanul közli a cikk függelékében: Uo., 121–122. Itt rokonként van említve Redeli János, míg E. Kovács a szövegben sógorként nevezi meg. Uo., 116. Már Kumorovitz is megemlíti őt Margit hazatéréseivel kapcsolatban, azonban itt csak rokonként szerepel – a kifosztásról nem tesz említést. KUMOROVITZ, „I. Lajos királyunk...”, 944.

az útjuk közepén. Nem tudjuk, ebből mennyi lehet igaz, bár mivel Redeli János személyére vonatkozóan sem rendelkezünk pontos adatokkal, ezért lehet, hogy az egész meg sem történt, csak valami oklevélbeli hibáról lehet szó, vagy éppen kitalációról.⁵² Ez a fejlemény ugyanis csak akkor vált ismertté, amikor már Margit visszatért Magyarországra, így feltételezhető, hogy ezt az oklevélírók akkor találták ki, amikor Darvasio az útikölcsönt kívánta levelezései során visszakapni Margitéktől.

Himfi Margit hazaérkezése utáni életével kapcsolatosan két fontos személy nevét is érdemes kiemelni. Az egyik Giovanni da Ravenna, aki *Rerum Memorandum Liber* című művében ábrázolta az elsők között a keresztény területről elrabolt lányok sorsát a korabeli irodalomban. Munkájában egy magyar lány elrablását beszéli el az első délvidéki török betörések idejéből – ez feltehetőleg nem lehet véletlen egybeesés.⁵³ A másik ilyen jelentős személy Francesco Bernardi, akinek leveleiből értesülünk Margit magyarországi fogadtatásáról és későbbi életéről, ugyanis közvetett kapcsolatban állt Margittal.⁵⁴ Bernardi eredetileg firenzei kereskedő volt, aki 1373-ban már Budán tartózkodott, és jól ismerte Margit apját, Benedek bánt is.⁵⁵

⁵² E. Kovács, „Egy magyar rabszolganő Krétán a 15. században”, 116.

⁵³ Tényszerűen nem lehet beazonosítani a Ravenna által feldolgozott magyar lány személyét, ugyanakkor érdekes, hogy Ravenna több magyar tárgyú történetet is feljegyzett műveiben. Ez nem is lehet véletlen, hiszen Budán született, apja a magyar király orvosa volt. Zsigmond számára többször teljesített követi feladatokat is. E. Kovács, „Magyarország »törökképe« a 15. század elején”, 113.; E. Kovács, „Egy magyar rabszolganő Krétán a 15. században”, 120. Ravenna életéről bővebben ír: KARDOS Tibor, „Magyartárgyú fejezetek Giovanni da Ravenna emlékirataiban”, *Egyetemes Philológiai Közlöny* 60, 7–12. sz. (1936): 284–296.

⁵⁴ Háza asszonyai által volt kapcsolatban Margittal, illetve Marcali elbeszéléseiből ismerte őt. E. Kovács, „Egy magyar rabszolganő Krétán a 15. században”, 117.

⁵⁵ Uo. 118. Bernardi állításai szerint Himfi Benedek közel 200 arannyal maradt adósa, mivel többször is hitelezett számára. Rajta keresztül jutott el a pápai adó Avignonba, és már 1382-ben állami szolgálatba lépett. 1392-től a pénzverő kamarák ispánja lett, majd harmincadispán; diplomáciai feladatokat is ellátott. Vagyonos embernek számított, ő volt a Budán élő itáliai közösség ve-

Később Budán lakott, jelentős tisztségek birtokában volt és nagyon sok befolyásos embert ismert az országban, mivel több arisztokratának is adott már kölcsönt, köztük Himfi Benedeknek is. Nem tudjuk, hogy Margit megtalálásában mennyiben játszhatott szerepet, ugyanakkor tény, hogy a későbbiekben tőle kaphatott információt Darvasio Margit budai életéről. Bernardi kiemeli, hogy az asszonyról csak jót hallott, Margit mindig dicsérettel és tisztelettel beszélt a férfiről, illetve biztosítja Darvasiót arról, hogy ha bármi nehézség adódna, lányait ő maga veszi pártfogásába.⁵⁶

Himfi Margit további életével kapcsolatban kevés konkrétumot ismerünk. Nem tudjuk, hogy meddig élt és hol halt meg, de rabszolgaságban született két lányáról sem rendelkezünk további adatokkal. Ugyanakkor nem elhanyagolható az a tény, amit Bernardi jegyez fel leveleiben: a Himfi család nem érdeklődött Margit iránt, megvetették őt, mivel a középkori erkölcsrenddel nem volt összeegyeztethető az, ami vele történt. Hiszen Margit a pogányok között ágyas rabszolgaként szolgált, ahonnét két gyermeke is született, s velük élt együtt.⁵⁷ Fontos szempont, hogy a kereszténység számára a muzulmán rabság teljesen értelmezhetetlen volt, s az elkárhozás veszélyével fenyegetett.⁵⁸ Érdekes ugyanakkor, hogy míg a prostitúció esetében a középkori emberek együttérzéssel és megbocsátással szemlélték az érintett nőket, hiszen hosszú évtizedeken át az erkölcsi rend nélkülözhetetlen kiegészítőjének tartották a rendszert, addig az ágyasrabszolgák esetében ilyenről nem esett szó.⁵⁹

zetője. Feltehetően Himfi Margit kiszabadításában nem játszott szerepet, mert csak 1408-ban hallott először az asszonyról.

⁵⁶ Uo. 117.

⁵⁷ Uo. 116–117.

⁵⁸ FODOR Pál, „Az apokaliptikus hagyomány és az »aranyalma« legendája: A török a 15–16. századi magyar közvéleményben”, *Történelmi Szemle* 39, 1. sz. (1997): 21–49, 26.

⁵⁹ A prostitúció magyarországi megítéléséről és történetéről lásd részletesebben: SIKLOSSY László, *A régi Budapest erkölce*, (Budapest: Osiris Kiadó, 2002), 95–96.

A Himfiek népes rokonsága közül senki nem tett semmit annak érdekében, hogy támogassák Margitot, de még a kapcsolatfelvétellel sem próbálkoztak. Ennek egyik magyarázata lehet, hogy a középkorban a nőt csak a házasságból és az öröklésből fakadóan illették meg bizonyos jogok, így a hajadoni jog is, ami szerint a nők igényt tarthattak volna rokonaiktól az eltartásra. Himfi Margit esetében azonban (noha nem házasodott meg, tehát hajadonként rabolták el) erről nem lehetett szó. Ennek az lehet az oka, hogy egy nőnek a középkorban már serdülőkorában az volt a dolga, hogy feleséggé legyen, vagy az Úr jegyeseként apácaságba vonuljon, különben – a kor megítélése szerint – hajlamos lehetett a paráznságra.⁶⁰ Margit azonban nem tekinthető férjezett asszonynak, így pedig két gyermeke sem tekinthető házasságban született, törvényes örökösöknek – tehát fattyakként voltak titulálva.⁶¹

Akadtt volna bőven olyan rokona Himfi Margitnak, aki biztosítani tudta volna támogatásáról őt a hazaérkezését követően, ám az erre való kezdeményezésekről nincs tudomásunk.⁶² A középkor világában Himfi Margit története és sorsa egyáltalán nem számított példanélkülinek, azonban a középkori emberek gondolkodásába nem fért bele mindaz, ami Margittal megtörtént.

Összegzés

Dolgozatomban igyekeztem kiemelni elsősorban a témát illetően a kutatói eredményeket, feltételezéseket, valamint a kutatás további lehetséges útjait. Ide tartozik Himfi Margit elrablásának behatárolása és körülményeinek tisztázása, illetve a Himfi rokonságon belül betöltött szerepének vizsgálata. Ahogyan azt láthattuk, Margitot

⁶⁰ DUBY, Georges, *A nő a középkorban*, (Budapest: Corvina, 2000), 141.

⁶¹ Vö.: Uo. 41.

⁶² Erre lásd: ENGEL, *Genealógia*, Him rokonság; E. Kovács, „Egy magyar rab-szolganő Krétán a 15. században”, 119.

családja a fogság során sem feledte el, csak éppen elhidegültek tőle a vele történetek miatt – ez jól tetten érhető Margit hazaérkezését követően. Ugyanígy érdemes kiemelni Darvasio jellemét és viselkedését, különösen Iacoba leánya iránt érzett ragaszkodását. Ez annak tükrében izgalmas, hogy ilyen kapcsolatról a másik lány, Marieta esetében egyáltalán nincs tudomásunk, ami csak megerősítheti azt – tekintettel Margit rabságban töltött idejére –, hogy a két leány nem egy apától származik. A jövőbeni kutatás számára különösen érdemes lehet megvizsgálni Marcali Miklós szerepét, tisztázva a Himfiekkel való viszonyát, ugyanis motivációi eddig megfeytetlenek, ahogy Redeli János alakja is tisztázatlan előttünk. Elsősorban ezekre a kérdésekre kell a jövőben választ keresni.

